

DẠY HỌC VIẾT BÀI VĂN MIÊU TẢ CHO HỌC SINH LỚP 4 THÔNG QUA SƠ ĐỒ TƯ DUY

Khuất Thị Lan¹, Hoàng Thị Thùy Linh², Nguyễn Thị Mai Vân³

Tóm tắt: *Dạy học viết thông qua sơ đồ tư duy là hướng dạy học viết bằng cách sắp xếp thông tin và chính xác hoá thông tin theo thứ tự ưu tiên bằng cách dùng các từ khoá, hình ảnh chủ đạo. Mỗi từ khoá và hình ảnh chủ đạo trong sơ đồ tư duy sẽ kích hoạt những kí ức cụ thể và làm nảy sinh những ý nghĩ, ý tưởng mới. Phương pháp này khuyến khích học sinh phát triển năng lực sáng tạo, tổ chức thông tin một cách logic. Điều này giúp các em hứng thú, tự tin hơn trong việc rèn kĩ năng viết và tạo ra những sản phẩm viết sáng tạo và chất lượng hơn.*

Từ khóa: *dạy học, sơ đồ tư duy, bài văn miêu tả, học sinh lớp 4*

1. MỞ ĐẦU

“Sơ đồ tư duy còn gọi là bản đồ tư duy, lược đồ tư duy... là hình thức ghi chép nhằm tìm tòi đào sâu, mở rộng một ý tưởng, hệ thống hóa một chủ đề hay một mạch kiến thức... bằng cách kết hợp việc sử dụng đồng thời hình ảnh, đường nét, màu sắc, chữ viết với sự tư duy tích cực” [2, tr.17]. Đặc biệt đây là một sơ đồ mở, không yêu cầu tỉ lệ, chi tiết chặt chẽ như bản đồ địa lí, có thể vẽ thêm hoặc bớt các nhánh, mỗi người vẽ một kiểu khác nhau, dùng màu sắc, hình ảnh, cụm từ diễn đạt khác nhau. Cùng một chủ đề nhưng mỗi người có thể “thể hiện” nó dưới dạng sơ đồ tư duy theo một cách riêng. Đây chính là công cụ, là bí quyết để giúp cho học sinh tiểu học nhanh tiến bộ trong viết văn.

Sơ đồ tư duy là một phương pháp hệ thống kiến thức vô cùng hiệu quả cho học sinh trong dạy học viết. Phương pháp dạy học này với việc chú trọng tới hình ảnh, màu sắc, với các mạng lưới liên tưởng (các nhánh) có thể kích hoạt được sự hứng thú, say mê, phát huy được tiềm năng và kích hoạt được tối đa khả năng sáng tạo của mỗi học sinh.

2. NỘI DUNG NGHIÊN CỨU

2.1. Tác dụng và mục đích của sơ đồ tư duy đối với việc dạy kĩ năng viết của học sinh lớp 4

2.1.1. Tác dụng của sơ đồ tư duy đối với việc dạy kĩ năng viết của học sinh lớp 4

¹ Trường Đại học Sư phạm Hà Nội 2

² Học viên Cao học, Trường Đại học Sư phạm Hà Nội 2

³ Trường Tiểu học Đạo Đức A, Bình Xuyên, Vĩnh Phúc

Khi lập sơ đồ các em sẽ dễ dàng nhận biết được những yêu cầu và trọng tâm của đề bài, có thể dễ dàng hình dung bố cục của bài văn. Không những vậy, sơ đồ tư duy còn giúp cho các em giải tỏa áp lực trong giờ học văn, khơi dậy năng khiếu viết văn, phát triển khả năng tư duy, tạo cho các em thói quen tích cực suy nghĩ và cảm giác tự tin khi viết văn, đồng thời mang đến cho các em niềm hứng thú thông qua biến những kiến thức thành hình ảnh sống động theo sự sáng tạo của các em.

Ngoài ra, có thể vận dụng sơ đồ tư duy vào hỗ trợ dạy học kiến thức mới, củng cố kiến thức sau mỗi tiết học, ôn tập hệ thống hóa kiến thức sau mỗi chương, mỗi học kỳ...

2.1.2. Mục đích của sơ đồ tư duy đối với việc dạy kỹ năng viết của học sinh lớp 4

Dạy viết văn thông qua sơ đồ tư duy nhằm giúp học sinh:

- Phát triển khả năng sáng tạo: Sơ đồ tư duy khuyến khích học sinh tập trung vào việc phát triển ý tưởng mới và tổ chức chúng một cách sáng tạo. Điều này giúp học sinh tránh sự giới hạn và mở rộng phạm vi ý tưởng trong quá trình viết văn.

- Tăng cường khả năng tổ chức thông tin: Việc sử dụng sơ đồ tư duy giúp học sinh hình dung rõ ràng cấu trúc và mối quan hệ giữa các ý tưởng. Họ có thể sắp xếp thông tin theo một thứ tự logic và logic, từ đó tạo ra một bài văn có cấu trúc rõ ràng và dễ hiểu.

- Phát triển kỹ năng lập luận: Sơ đồ tư duy giúp học sinh xác định và tạo ra các quan hệ lập luận giữa các ý tưởng. Họ có thể thể hiện sự liên kết logic giữa các ý tưởng và chứng minh độ hợp lý của văn bản viết.

- Khuyến khích sự sáng tạo trong việc truyền đạt ý tưởng: Sơ đồ tư duy là một phương tiện mạnh mẽ giúp học sinh thể hiện ý tưởng một cách trực quan và sáng tạo. Họ có thể sử dụng hình ảnh, màu sắc và biểu đồ để làm cho việc trình bày ý tưởng trở nên hấp dẫn và sinh động hơn.

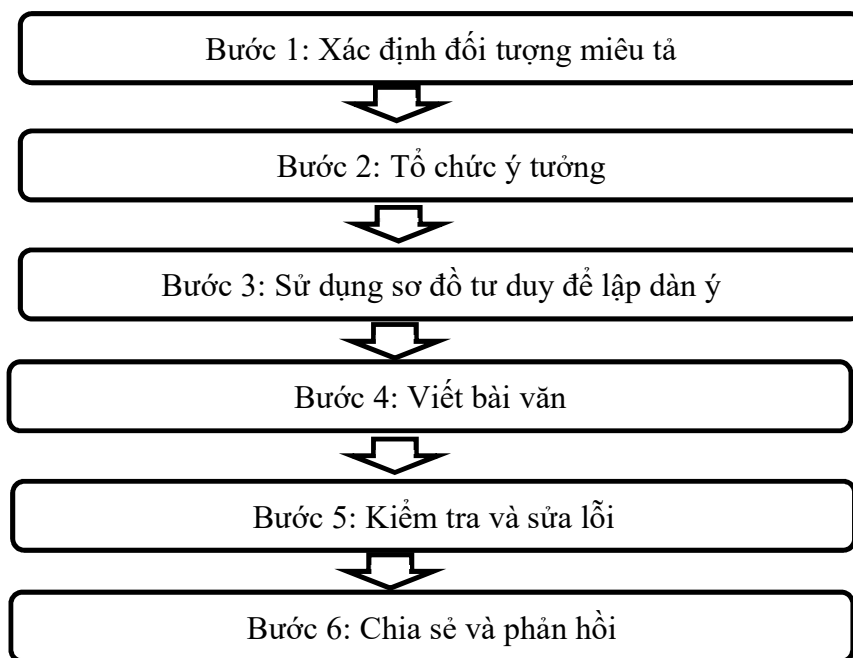
- Tạo cơ hội để ôn tập và đánh giá: Sơ đồ tư duy giúp học sinh theo dõi tiến độ viết văn và tự đánh giá chất lượng của công việc của mình. Việc này khuyến khích học sinh cải thiện kỹ năng viết văn của mình và phát triển khả năng tự học.

- Phát triển kỹ năng giao tiếp: Việc học cách sử dụng sơ đồ tư duy giúp học sinh truyền đạt ý tưởng và thông tin một cách rõ ràng và hiệu quả. Họ có thể trình bày văn bản của mình một cách chuyên nghiệp và dễ tiếp thu.

2.2. Dạy viết bài văn miêu tả cho học sinh lớp 4 thông qua sơ đồ tư duy

2.2.1. Quy trình dạy viết bài văn miêu tả cho học sinh lớp 4 thông qua sơ đồ tư duy

Dạy viết bài văn thông qua sơ đồ tư duy cho học sinh lớp 4 có thể được thực hiện theo các bước sau:

Hình 2.1: Quy trình dạy viết thông qua sơ đồ tư duy**Bước 1: Xác định đối tượng miêu tả**

Giáo viên yêu cầu học sinh đọc kỹ yêu cầu bài tập, gạch chân từ khóa để xác định chính xác đối tượng miêu tả, ví dụ như "Viết bài văn tả ngôi nhà của mình" hoặc "Viết bài văn tả đồ dùng học tập". Việc xác định chính xác đối tượng miêu tả giúp học sinh tập trung vào đúng đối tượng, tránh lạc đề.

Bước 2: Tổ chức ý tưởng

Hướng dẫn học sinh suy nghĩ và viết ra các ý tưởng liên quan đến đối tượng miêu tả. Từ đó, học sinh có thể sắp xếp các ý tưởng này thành các mục trong sơ đồ tư duy, sử dụng hình ảnh và từ ngữ đơn giản để mô tả mỗi ý tưởng.

Ví dụ: Đối với đề bài "Viết bài văn tả ngôi nhà của mình". Học sinh suy nghĩ và viết ra các ý tưởng liên quan như: ngôi nhà nhỏ nhắn, khoảng sân rộng, hàng rào hoa, các phòng, ban công lộng gió,...

Bước 3: Sử dụng sơ đồ tư duy để lập dàn ý

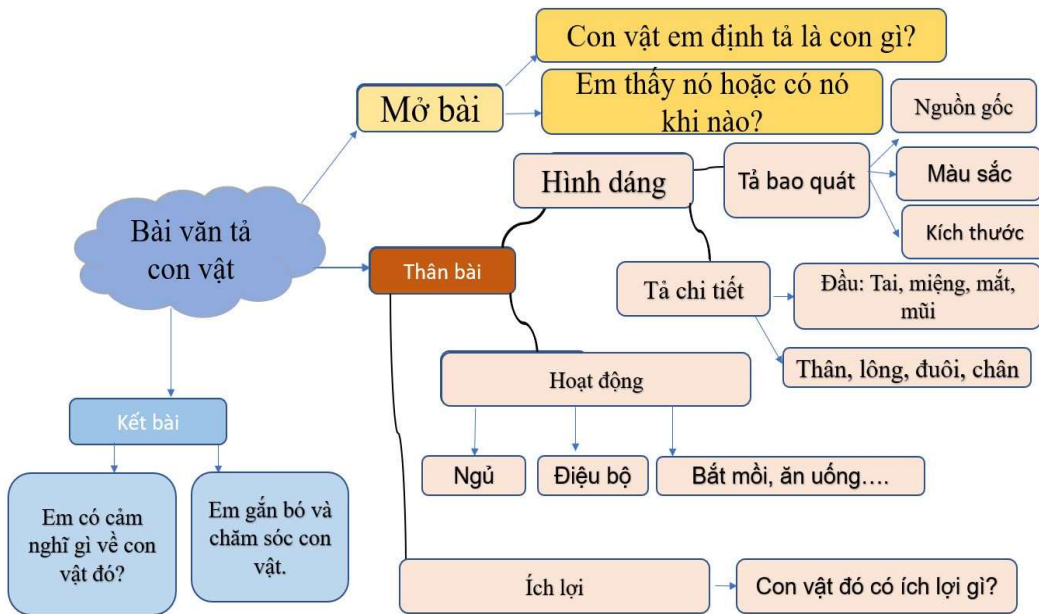
Giáo viên hướng dẫn học sinh sử dụng sơ đồ tư duy để trình bày các ý tưởng đã tổ chức ở bước trước. Học sinh có thể viết từ ngữ hoặc câu ngắn để mô tả mỗi ý tưởng và kết nối chúng với nhau. Học sinh có thể biểu diễn sơ đồ tư duy bằng nhiều hình thức khác nhau, cách biểu diễn thường được sử dụng nhất chính là thông qua các mũi tên hoặc đường kẻ.

Sau đây là một số sơ đồ tư duy chỉ dẫn cho dạy viết bài văn miêu tả ở lớp 4:

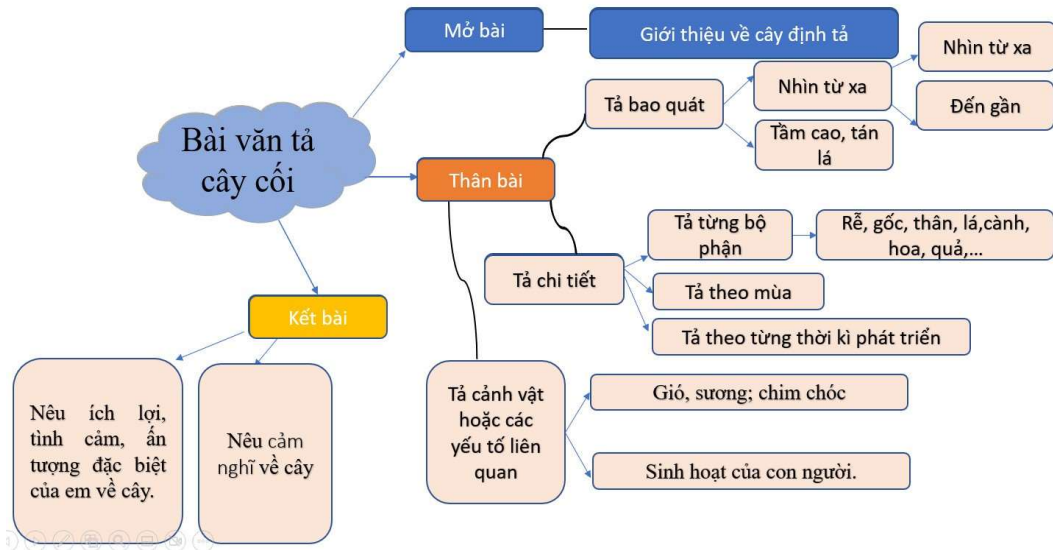
Hình 2.1: Sơ đồ tư duy cho bài tả đồ vật

Hình 2.2: Sơ đồ tư duy cho bài tả con vật

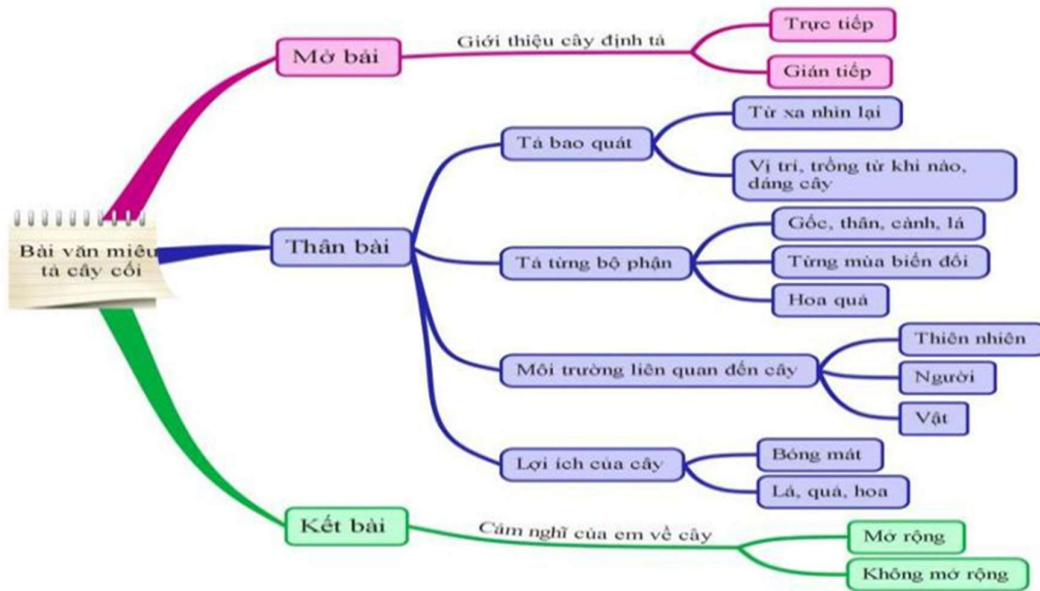
Cách 1:

Cách 2:

Hình dưới đây là sơ đồ tư duy, HS cần chú ý:

- Các ý của các nhánh ở phần Mở bài và Kết bài là lựa chọn.
- Còn ở phần thân bài bao gồm tất cả.

Bước 4: Viết bài văn

Sau khi hoàn thành sơ đồ tư duy, học sinh sử dụng các ý tưởng đã tổ chức để viết thành bài văn hoàn chỉnh. Giáo viên có thể gợi ý, lấy ví dụ để học sinh biết cách sử dụng các từ ngữ đa dạng, các hình ảnh so sánh khiến bài văn thêm sinh động, hấp dẫn.

Bước 5: Kiểm tra và sửa lỗi

Giáo viên hướng dẫn học sinh kiểm tra lại bài văn và sửa lỗi chính tả, ngữ pháp và cấu trúc câu nếu cần thiết. Các em cũng có thể sử dụng sơ đồ tư duy để đối chiếu, kiểm tra xem có thiếu sót hoặc có vấn đề gì trong cách sắp xếp, cách miêu tả hay không.

Bước 6: Chia sẻ và phản hồi

Cuối cùng, học sinh có thể chia sẻ bài văn của mình với lớp học, nhận phản hồi từ giáo viên và bạn bè. Giáo viên cung cấp phản hồi tích cực và khích lệ học sinh cải thiện kỹ năng viết văn thông qua sơ đồ tư duy.

2.2.2. Minh họa Hướng dẫn dạy viết bài văn miêu tả cho học sinh lớp 4 thông qua sơ đồ tư duy

Dưới đây là một ví dụ minh họa cho quy trình dạy viết bài văn miêu tả đồ dùng học tập (cái cặp sách) cho học sinh lớp 4 thông qua sơ đồ tư duy:

Bước 1: Xác định đối tượng miêu tả

Học sinh xác định đối tượng miêu tả dựa vào đề bài: “Viết bài văn tả một đồ dùng học tập của em” là một đồ dùng học tập, lựa chọn đồ dùng học tập mình muốn tả (chiếc cặp sách).

Bước 2: Tổ chức ý tưởng

Học sinh suy nghĩ và viết ra các ý tưởng liên quan đến cái cặp sách: “mẹ mua cho vào đầu năm học”, “cặp sách màu xanh dương”, “có 3 ngăn”, “đựng sách vở và đồ dùng học tập”, “mang đến trường”, “người bạn thân thiết”,...

Bước 3: Sử dụng sơ đồ tư duy để lập dàn ý

Học sinh sử dụng sơ đồ tư duy để lập dàn ý.

Hình 2.6: Sử dụng sơ đồ tư duy để lập dàn ý cho bài văn tả đồ vật (chiếc cặp sách).

Bước 4: Viết bài văn

Học sinh sử dụng các ý tưởng đã tổ chức trong sơ đồ tư duy để viết bài văn miêu tả chiếc cặp sách của mình. Ví dụ:

“Bước vào năm học mới, bố đã mua cho em rất nhiều đồ dùng học tập. Trong số những đồ dùng đó có chiếc cặp sách là thứ mà em thích nhất.

Cặp của em có hình chữ nhật, màu xanh dương. Mặt ngoài của cặp là hình ảnh năm anh em siêu nhân. Vì yêu thích các nhân vật này nên khi bố tặng cặp, em sung sướng vô cùng. Cặp vừa có quai để xách tay lại vừa có hai dây mềm mại để khoác trên vai, thật tiện lợi.

Cặp có hai ngăn chính để sách vở, bảng, giấy làm bài kiểm tra. Ngoài cùng là một ngăn phụ có khoá kéo, em để hộp bút và vài thứ lặt vặt khác như: hộp sáp màu, chiếc ô tô đồ chơi nhỏ xíu.

.....

Đeo chiếc cặp sách trên vai, em vô cùng hạnh diện. Đi học về, em đặt chiếc cặp ngay ngắn trên giá sách. Những khi em được điểm tốt, cặp lại reo vui, nhảy nhót trên vai em trên đường về.

Chiếc cặp chính là người bạn thân thiết nhất luôn cùng em đến trường. Em rất yêu quý chiếc cặp này. Em sẽ luôn giữ gìn thật cẩn thận để người bạn này có thể gắn bó với em thật lâu.”

(Bài viết của HS: Nguyễn Linh Đan, lớp 4A2, trường Tiểu học Vietkis, Cầu Giấy, Hà Nội và chỉnh sửa của GV dạy: Hoàng Thùy Linh)

Bước 5: Kiểm tra và sửa lỗi

Tổ chức để học sinh tự kiểm tra lại bài văn và sửa lỗi chính tả, ngữ pháp và cấu trúc câu.

Bước 6: Chia sẻ và phản hồi

Học sinh có thể chia sẻ bài văn trong nhóm bàn, nhóm bốn hoặc chia sẻ trước lớp rồi nhận phản hồi từ giáo viên và bạn bè. Giáo viên cung cấp phản hồi bằng lời nói trực tiếp, bằng nhận xét trong vở; học sinh có thể cung cấp phản hồi cho bạn bằng cách chia sẻ trong nhóm, viết thư nhận xét,...

2.2.3. Đánh giá phương pháp dạy viết văn thông qua sơ đồ tư duy

Phương pháp dạy viết văn thông qua sơ đồ tư duy có thể được áp dụng cho học sinh lớp 4 với một số điểm mạnh và yếu sau đây

a) Ưu điểm

- Tạo sự tổ chức: Sơ đồ tư duy giúp học sinh tổ chức ý tưởng một cách có hệ thống. Điều này giúp tránh việc viết lung tung, lan man, thiếu ý và tạo cấu trúc cho bài viết.

- Phát triển kỹ năng tư duy: Phương pháp này khuyến khích học sinh suy nghĩ logic và sáng tạo, từ đó giúp phát triển kỹ năng tư duy của mình.

- Hỗ trợ trong việc lập kế hoạch: Sơ đồ tư duy có thể giúp học sinh lập kế hoạch cho bài viết của mình trước khi bắt đầu viết. Điều này có thể giúp các em tiết kiệm thời gian và tập trung vào viết mà không lo lạc hướng.

- Dễ dàng sửa đổi: Khi cần chỉnh sửa và cải tiến bài viết, sơ đồ tư duy cho phép học sinh dễ dàng thay đổi cấu trúc và điểm mạnh/yếu của bài viết mà không cần viết lại từ đầu.

b) Nhược điểm

- Khả năng hạn chế cho học sinh lớp 4: Học sinh lớp 4 có khả năng hạn chế trong việc tạo và sử dụng sơ đồ tư duy phức tạp. Điều này có thể làm cho phương pháp này trở nên khó khăn và gây áp lực cho họ.

- Yêu cầu hướng dẫn và hỗ trợ: Học sinh lớp 4 có thể cần sự hướng dẫn và hỗ trợ từ giáo viên hoặc người trưởng thành trong việc tạo và sử dụng sơ đồ tư duy.

- Không phù hợp cho mọi đề tài: Phương pháp sơ đồ tư duy có thể không phù hợp cho tất cả loại đề tài viết văn. Đôi khi, viết tự do hoặc sử dụng mô hình truyền thống có thể hiệu quả hơn.

- Cần thời gian hơn trong quá trình viết: Học sinh lớp 4 có thể mất nhiều thời gian hơn để tạo sơ đồ tư duy trước khi viết. Điều này có thể ảnh hưởng đến hiệu suất viết của họ trong thời gian giới hạn.

Phương pháp dạy viết văn thông qua sơ đồ tư duy có thể có lợi cho học sinh lớp 4 trong việc tổ chức ý tưởng và phát triển kỹ năng tư duy. Tuy nhiên, nó cũng có thể đòi hỏi sự hỗ trợ và hướng dẫn từ giáo viên, cùng với việc xem xét khả năng của học sinh và loại đề tài viết văn cụ thể.

3. KẾT LUẬN

Phát triển năng lực viết thông qua sơ đồ tư duy là hướng dạy học viết bằng cách sắp xếp thông tin và chính xác hoá thông tin theo thứ tự ưu tiên bằng cách dùng các từ khoá, hình ảnh chủ đạo. Mỗi từ khoá và hình ảnh chủ đạo trong sơ đồ tư duy sẽ kích hoạt những kí ức cụ thể và làm nảy sinh những ý nghĩ, ý tưởng mới. Thay vì chỉ truyền đạt kiến thức, hướng dẫn viết thông qua cách giảng truyền thống, phương pháp này khuyến khích học sinh phát triển năng lực sáng tạo, tổ chức thông tin một cách logic. Điều này giúp các em hứng thú, tự tin hơn trong việc rèn kĩ năng viết và tạo ra những sản phẩm viết sáng tạo và chất lượng hơn.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Tony Buzan (2014), *Nền tảng và ứng dụng của Bản đồ tư duy*, Nguyễn Lê Hoài Nguyên (dịch), NXB Tổng hợp thành phố Hồ Chí Minh.
2. Diệp Quang Ban (1996), *Từ điển thuật ngữ ngôn ngữ*, NXB Giáo dục.
3. Bộ Giáo dục và Đào tạo, 2018, Chương trình Giáo dục phổ thông, Môn Ngữ Văn (*Ban hành kèm theo Thông tư số 32/2018/TT-BGDĐT ngày 26 tháng 12 năm 2018 của Bộ trưởng Bộ Giáo dục và Đào tạo*).
4. Lê Phương Nga, Đặng Kim Nga (2007), *Phương pháp dạy học Tiếng Việt ở Tiểu học*, NXB Giáo dục, NXB Đại học Sư phạm.
5. Tiếng Việt 3 - Kết nối tri thức với cuộc sống, NXB Giáo dục Việt Nam.
6. Tiếng Việt 3 - Chân trời sáng tạo, NXB Giáo dục Việt Nam.
7. Tiếng Việt 3 - Cánh Diều, NXB Đại học Sư phạm Thành phố Hồ Chí Minh.

TEACHING WRITING DESCRIPTIVE ESSAY FOR 4th GRADE STUDENTS THROUGH MIND MAPS

Khuat Thi Lan, Hoang Thi Thuy Linh, Nguyen Thi Mai Van

Abstract: *Teaching writing through mind maps is a direction for teaching writing by arranging information and concisely prioritizing information by using key words and images. Each keyword and image in the mind map will trigger specific memories and give rise to new thoughts and ideas. This method encourages students to develop creative abilities and organize information logically. This helps students become more interested and confident in practicing their writing skills and create more creative and quality writing products.*

Keywords: *teaching writing, mind map, descriptive essay, 4th grade students*

(Ngày Tòa soạn nhận được bài: 10-9-2023; ngày phản biện đánh giá: 25-9-2023; ngày chấp nhận đăng: 05-10-2023)